هۆمەر دزەیی:
ژێبەکانی دەنگی من زیاتر لەگەڵ گۆرانی ڕۆژئاوایی دەحەسێنەوە.. ئاوازی کلاسیکی کوردییش لەبەر سەنگینی هەموو چینەکان پێشوازییان لێ دەکرد

هەڤپەیڤین:
ئازاد عەبدولواحید

(١ - ٢)

هۆمەر دەزیی ناوێکی درەوشاوەیە لە دنیای هونەری گۆرانیدا، خاوەنی ستایلێکی تایبەتە لە گوتندا. یەکێکە لەو گۆرانییبێژانەی لە تەک قادر دیلان و شەماڵ سائیب و فوئاد ئەحمەد و باکووری هەوڵی داوە گۆرانی کوردی نوێ بکاتەوە. دەرچوون لە قاڵبی گۆرانی فۆلکلۆری کە گوێچکەی بیستەری کوردی لەسەر ڕاهاتبوو، لەو کاتانەدا کارێکی هەروا ئاسان نەبوو کاتێک دەیەوێ ڕێچکەیەکی نوێ بگرێتەبەر.

هۆمەر دزەیی سەرەڕای وتنی گۆرانییەکانی بە ستایلێکی نوێ، خاوەنی باکگراوەندێکی ڕۆشنبیری و هونەری چاکیشە کە زەمینەی بۆ نوێ کردنەوەی گۆرانییەکانی خۆش کردووە، هەر بۆیەش هەڵبژادردنی تێکستی شیعرەکان و ئاوازەکانی خۆی زۆر بە وردی ئەنجام دەدات.

ئەم هونەرمەندە ئەگەرچی دەمێکە خەریکی کاری هونەرییە، کەچی لەچاو ئەو مێژووە دوور و درێژەی لەو بوارەدا هەیەتی بەرهەمی کەمە، بەڵام بەرهەمەکانی بەرهەمی چاک و جۆرەکین، بۆیەش لەناو دڵ و دەروونی گوێگران جێگەی خۆیان کردووەتەوە و لەبیر ناکرێن.

دەمێک بوو دەمویست بۆ گۆڤاری ڕامان گفتوگۆیەکی تێروتەسەلی لەگەڵ تۆمار بکەم، ئەم دەرفەتە نەدەرەخسا تا بەم دواییانە توانیم لە هەڤپەیڤینێکی دوورودرێژدا ڕووبەڕووی کۆمەڵێک پرسیاری بکەمەوە، فەرموون باپێکەوە وەڵام و بیروڕایەکان سەبارەت بەو پرسە گرنگانە بخوێنینەوە.

ڕامان: سەرەتا بەخێرهاتنتان دەکەین بۆ سازکردنی ئەم دیمانەیە؟

هۆمەر دزەیی: زۆر سوپاستان دەکەم کاک ئازاد، پێ خۆشحاڵم کە لەنزیکەوە یەکترمان ناسی و خۆشحاڵ دەبم دوو قسە بۆ گۆڤارە خۆشەویستەکەی ڕامان بکەم.

ڕامان: پێم باشە لەوەوە دەست پێ بکەین کە ئێستا نیمچە کۆدەنگییەک پەیدابووە لەسەر ئەوەی گۆرانی و موزیکی کوردی لە پاشاگەردانی دایە و پاشاگەردانییەکە وای کردووە مۆرک و ڕەسەنایەتی ئەو هونەرە وردە وردە بەرەو دواوە بڕوا. ئێوە وەک خاوەن ئەزموونێک لە بواری گۆرانی گوتن پێتان وایە چ بکەین باشە بۆ ئەوەی ڕووی گەشی ئەو هونەر و ڕەسەنایەتییە بۆ گۆرانی کوردی بگێڕینەوە؟

هۆمەر دزەیی: حەز دەکەم پێشەکی تێبینییەک بدەم، ئەویش بە حوکمی ئەوەی کە پتر لە پەنجاو ئەوەندە ساڵەیە لە دەرەوەی وڵات دەژیم، واتە زیاتری تەمەنم لە دەرەوە (لە ئەوروپا و ئەمریکا) بەسەر بردووە و کەمتر لە کوردستان بووم، حەتمەن تۆ کە زۆر لە وڵاتێکدا، یان لە نێو کۆمەڵانی جۆراوجۆری جیهاندا بژی، دەبێ فەرهەنگ و کولتووری ئەو وڵاتانە لە هەموو ڕوویەکەوە کارت تێبکەن، بۆیە کە قسەدەکەم، قسە و بیروڕایەکانم بە بەرنامە و بە بەڵگە نەبێ حەز ناکەم خۆمی لە قەرە بدەم. بۆیە ئەو قسەیەشم کرد، چونکە بە بیروڕای من تا ئێستا لە کوردستان مێژوویەکی، یان بەڵگەنامەیەکی ئەوتۆمان لەبەردەستدا نییە پیاو بتوانێ لە بواری هونەری کوردیدا پشتی پێ ببەستێ. هەمووی بۆچوونە و هەر کەس بە بیروڕای خۆی شتێکی گوتووە، تەنانەت بەخۆم کە ئێستا قسەت بۆ دەکەم هیچ شتێکی ئاوام بەدەستەوە نییە، هەمووی لێکدانەوەی خۆمانە، لێکدانەوەش خۆت دەزانی لەوانەیە هەندێکی ڕاست بن و هەندێکی هەڵە بن، لەوانەیە لە سەتا پەنجای ڕاست بن و سەتا پەنجای هەڵە بن، چونکە هیچ شتێکت بە بەڵگە بەدەستەوە نییە. ڕۆژئاواییەکان وا نین، ئەوان بەگشتی هەموو شتێکیان بە بەڵگە و دەلیلە، نەک لە بواری هونەردا، لە بواری مێژوو، زمانەوانی، سیاسەت، لە هەموو شتێکدا بەڵگەیان بەدەستەوە نەبێ خۆیانی لە قەرە نادەن، لەبەر ئەوە کە پرسیاری ڕەسەنایەتیم لێ دەکەیت من نامەوێ بەناو بکەوم.

ڕامان: ئیش کردن لە دنیای هونەر بۆ خۆی وەک ئیش

هۆمەر دزەیی - ئازاد عەبدولواحید

کردن لە دنیای ماتماتیک و فیزیا و کیمیا نییە، کاری داهێنەرانە لە بواری هونەر و ئەدەبدا گفتوگۆیەکی کراوەیە، واتە قسەی تۆ دەبێتە تەواوکەر بۆ بیروڕای کەسانی پێش خۆت و هی دواتریش دەبێتە تەواوکەر بۆ قسەکانی تۆ، بەواتای یەکتر دەوڵەمەند دەکەن و یەکتر ناسڕنەوە. بۆیە هەر بیروڕایەکت هەبێ ئەوە ئەنجامی کەڵەکە بوون و کۆبوونەوەی ئەو ئەزموونەیە کە لە ماوەی چل، پەنجا ساڵدا بەدەستت هێناوە، ئەمە ئەنجامی باری سەرنجی تایبەتی خۆتە. من زۆر بە گونجاو و لەباری دەزانم وەک هونەرمەند و کەسایەتییەکی خاوەن ئەزموون ڕاوبۆچوونەکانت باس بکەیت، چونکە ئەو قسانەی تۆ لە خۆڕا نەهاتوون. تکایە بۆچوونەکانت بە ڕاشکاوی بڵێ.

هۆمەر دزەیی: بە دڵنیاییەوە بۆچوونەکانم بە ڕاشکاوی دەڵێم.

ڕامان: جارێ مەبەستم لە پاشاگەردانی زۆری و بۆرییە، وەک خۆت دەڵێی زۆربی ئەو هونەرمەندانەیە کە بەناو دەکەون، بۆیە زۆرجار بۆرەکە زۆرترە لە کارە نەوعییەکان، ئەوەش باری سەرنجێکی شێواو لەلای گوێگرانی کورد دروست دەکات، کە وای لێ بکات بڵێ فەوزایە، بە تایبەتی ئەوەی قوڕەکەی خەست کردووەتەوە و پاشاگەردانییەکەی زەق کردووەتەوە، نەبوونی ڕەخنەیە. ئێمە ڕەخنەگرێکی هونەریمان نییە وەک چۆن لای ئەوروپاییەکان و عەرەبەکان و فارسەکان و لە وڵاتانی دەوروبەرمان هەیە. کاتێ هونەرمەند دەبینێ پێوەری ڕەخنەیی هەیە و ڕەخنە دەگیرێ، دەنگ و ئیش و کارەکانی گۆرانیبێژەکان شی دەکاتەوە، وردە وردە هونەرمەندان هەست بە بەرپرسیاریەتی زیاتر دەکەن، واتە

کە هەنگاوێک دەهاوێن زۆر حیسابی بۆ دەکەن ئینجا ئەو هەنگاوە دەنێن لە ترسی ئەوەی ڕووبەرووی ڕەخنەگرەکان، یان خەڵکی خاوەن چێژ و سەلیقە نەبنەوە. بەداخەوە ئەو پاشاگەردانییە ئەنجامی نەبوونی ڕەخنەگرە، زۆری و بۆری و زۆر دیاردەی دیکەش دێنە پێش کە دواتر قسەی لێ دەکەین، حەز دەکەم تۆ لەم ڕووە بیروڕای خۆت بڵێی؟

هۆمەر دزەیی: تۆ لێرە دوو خاڵت ورووژاند یەکێکی پاشاگەردانی و ئەوەی دیکەیان ڕەسەنایەتییە. پێم وایە ئەو دووانە هەردووکیان بەرلەوەی دەست پێ بکەین پێویستیان بە پێناسەکردن هەیە. مەبەستمان لە پاشاگەردانی چییە؟ ئەی مەبەستمان لە ڕەسەنایەتی چییە؟ کێ بڕیاردەدات پاشاگەردانی هەیە؟ کێ شتێکی بەدەستەوەیە بڵێ ئەمە ڕەسەنە، ئەمە ناڕەسەنە؟ ئەمانە زۆر زۆر گرینگن بەرلەوەی ئینسان بچێتە ناو بابەتێک و باسیان لێوە بکات بۆ ئەوەی هەر لەخۆڕا بەناو نەکەوێت.

ئەو پاشاگەردانییەی کە تۆ باسی دەکەی، پێم وایە هەر لەو زۆری و بۆرییەوە هاتووە کە من و خەڵکانی دیکەش ڕۆژانە ئاگامان لێیە و گۆرانی و مۆزیکی ئەمڕۆی لەچێژ خستووە و بۆتە بێ زەوقی و بەڕەڵڵایی، بەڵام پیاو قسەیەک بۆ دزیش بکات. هەزاران.. نالێم ملیۆنان گەنجی ئەمڕۆکە ئەوەی پێ خۆشە، ئەو بەزمەی پێ خۆشە، لەوانەیە کەسانێکی وەک من و تۆ و چەند کەسێکی دیکە ئەوە بە پاشاگەردانی بزانین، بەڵام زۆر گەنجیش هەن ئەوە بە پاشاگەردانی نازانن. ئەمە خاڵی یەکەم. خاڵی دووەم هەر سەردەمێک لە میژووەدا پیاوی خۆی و چێژ و ڕەوشت و هەڵسوکەوت و ڕەفتاری خۆی هەیە. تۆ ئەگەر سەیری میژووی ئەوروپا بکەی، لە دوای تەمەنە تاریکەکان، واتە تا سااڵنی ١٤٠٠ەکان و ئەمانە ئیتر وردە وردە ئەوروپا لە خەو هەڵساو ڕێنسانس دەستی پێکرد. ڕێنسانس بە مانای دووبارە لە دایک بوونەوە و ڕابوونەوەیە، چونکە بەرگی نووستنیان لە خۆیان دامالی و سەرلەنوێ بە بەرگی مەعریفە و زانست و زانیارییەکی نوێوە هاتنەوە کۆڕی مرۆڤایەتییەوە، بۆ ئەوەی بەشداری لە پرۆسەی گەشەپێدانی مرۆڤایەتیدا بکەن، چونکە خۆت دەزانی زەمانی گریکەکان و ڕۆمانەکان، دنیا، دنیای ئەوان بووە. ئەو شتە جوانانەی ئەوان بەجێیان هێشتووە بەڵگەی ئەوەن کە دنیا دنیای ئەوان بووە، بەڵام لەدوای پەیدابوونی مەسیحییەت ئەو شتانە قەدەغە کران. پەیکەری کچی ڕووت و مەمکی ڕووت و ئەو شتانەی لەپەرستگا یۆنانییەکان زۆر بە ئاشکراو بە زەقی بەشێک لە کولتووری یۆنانییەکان بوو، ئەمانە هەمووی بەفەرمانی پاپا قەدەغە کران. ئیتر هەزار ساڵ ئەوروپاییەکان لە تەمەنی تاریکیدا ژیان تا ڕێنسانس هات. لە ڕێنسانسیشدا دنیا گۆڕا و ئەویش نزیکەی ١٥٠ ساڵی خایاند. پاش ڕێنسانس بوو بە بارۆک، نزیکەی ١٥٠ ساڵیش بارۆک بوو، ئەویش مۆرکی تایبەتی خۆی هەبوو. بارۆک بوو بە کلاسیزم، کلاسیزم بوو بە ڕۆمانتیزم. ڕۆمانتیزمیش بوو بە ڕیالیزم، ڕیالیزمیش زۆر شتی لێ بۆوە وەک سوریالیزم و بەدەیان بەزمی دیکە سەریان هەڵدا تا گەیشتە مۆدێرنیزمی ئەورۆکە. با زۆر درێژەی نەدەمێ ئەوە پێشینەیەک بوو، باکگراوەندێک بوو بۆ

لە هەموو دنیا چێژی خەڵک لەگەڵ گۆڕینی سەردەم دەگۆڕێ، نەک هەر لە بواری موزیکدا، بگرە لە هەموو بوارەکانی دیکەشدا

قسەکانی خۆم. لە هەموو دنیادا چێژی خەڵک لەگەڵ گۆڕینی سەردەم دەگۆڕێ. نەک هەر لە بواری هونەری موزیکدا، بگرە لە بواری بۆیەکاری، ئارکیتەکتوور، شیعر و ئەدەبیات و جلوبەرگ و سەروقژیشدا.

ڕامان: لە قسەکەمدا مەبەستم لە پاشاگەردانی ئەوە نییە زەوقی گەنجان لای لێ نەکرێتەوە و لەبەرچاو نەگیرێ، بەڵکو مەبەستم لە پاشاگەردانی ئەو کۆدەنگییەیە کە ئێستا لەناو هونەرمەندان و مۆسیقاژەنان و گوێگرانی باشدا هەیە کە زۆربەی هەرە زۆریان پێیان وایە ئەو پاشاگەردانییە هەیە. مەبەست لە پاشاگەردانی پاشەکشێیە. پاشەکشێکە لەوەدایە وەک عەرەب دەڵێ: (کل من هب و دب) ئەوەی دێ دەست دەداتە گۆرانی گوتن. کەنالی زۆرمان هەیە، ڕێگەی تۆمارکردن زۆرە. ئەگەر پارەیان هەبێ باشە، ئەگەر نەیانبێ بۆی قەرز دەکەن و پارەی بۆ پەیدا دەکەن بۆ ئەوەی گۆرانی تۆمار بکەن و کلیپ دروست بکەن. تەلەفزیۆنی زۆر و ڕادیۆی زۆرمان هەیە. دەنگ نەشازە، شیعری گۆرانییەکە، شیعر نییە. ئەوە خاڵێک، خاڵی

دووەم من لەگەڵ ئەوەدام نوێخوازی لەناو گۆرانی کوردیدا هەبێ و ئیش بۆ گەنجەکان بکرێ و بەرەو لای خۆمان و هونەرەکەمان ڕایان بکێشین، بەڵام هەر کارێک دەکەین دەبێ دیراسە کراو بێ. پێناسەی ڕەسەنایەتیش لای من بە مانای ئەوە نییە ئێمە تەنیا بگەڕێینەوە لای فۆلکلۆر و کەلەپووری نەتەوایەتی خۆمان، چونکە ئەمەش تاڕادەیەک لێمان قبووڵ دەکرێ، دوای ئەوە سەردەم داوای شتی نوێمان لێ دەکات. ڕەسەنایەتی بەمانای لێ زێدەکردن دێ. تۆ کە کارێکی داهێنانەرانە دەکەی دەبێ زێدەکردنت هەبێ لەسەر ئەوەی پێشتر کراوە. ئێستا ڕەسەنایەتی هونەرمەند لەوەدایە کە تا چەند لێ زیادکردنی بۆ سەر کەلەپووری نەتەوەی خۆی هەیە؟

هۆمەر دزەیی: ئەو پاشاگەردانییە هەر لە کورد نەقەوماوە، لە سەرانسەری دنیا وای لێ هاتووە. هونەرمەندە کۆنەکان دادەنیشن هەر گلەییانە، بڕۆ بۆ ئەڵمانیا، تورکیا، ئەمریکا، بڕۆ بۆ ناو عەرەب، هەموویان هەر گلەییانە. هەمان گلەیی و گازندەیان هەیە، بەڵام ناشتوانن هیچ بکەن، ئەوە شەپۆلێکە دێ و دەڕوا و ناچاریشین و هیچ کۆمەڵگایەکیش خۆی لەبەری ناگرێ و دەبێ ڕاپێچەکی بدا. ئەوەی لە ئێمە قەوماوە لەوانیش قەماوە، تۆ دەڵێیت ڕەسەنایەتی هونەرمەند لەوەدایە کە تا چەند لێ زیادکردنی هەبووە بۆ سەر کەلەپووری نەتەوەکەی خۆی. باشە بۆچی هەر لە بواری موزیکدا شتی نوێ نەخراوەتە سەر کەلەپووری نەتەوەیی؟ ئەی شیعر؟ ئەدی ڕۆمان؟ ئەدی بۆیەکاری و شێوەکاری؟ ئەدی ئارکیتەکتوور (هونەری خانەسازی)؟ ئەدی جلوبەرگ و سەروپرچ و پێڵاو؟ پێم ناڵێیت ئەو بوارانە چییان خستووەتە سەر کەلەپووری میللی؟ بۆچی هەر تەنیا بەرۆکی هونەرمەندانی بواری موزیک بگرین؟ بەڵێ منیش دەڵێم لێ زیاد کردن هەیە، بەڵام کوردی نییە. شت هەمووی گۆڕاوە. گۆڕانەکەش جیهانییە، هەموو کۆمەڵێکی گرتۆتەوە. جیهانی ئەمڕۆ جیهانی سەد، دووسەد ساڵی پێشتر نییە کەس ئاگای لە کەس نەبێ. ئەمڕۆ دنیا ئەوەندە بچووک بۆتەوە، وەک گوندێکی لێهاتووە کە تەواوی دانیشتوانی گوندەکە ئاگایان لە یەکتری هەیە. دنیاش ئەوەندە بە لۆقی درێژ و خێرا دەڕوات کە تۆش ئەگەر پێ هەڵنەنێیت لە کاروان بەجێ دەمێنی، چونکە هونەر و فەلسەفە و زانستە مرۆییەکانی دیکە پێویستیان بە لێ وردبوونەوە و ڕامان هەیە و

نەورۆزی ساڵی ١٩٤٦ - هەولێر
ڕانکوچۆغەیەکی گوڵ گوڵی لەبەردایە، لەبەردەم مایکرۆفۆن

ناچاریشی دەبێ بەگەڵ ڕەوتی خۆشڕۆی دنیا بکەوی، بۆیە بەرهەمەکان بە بەراورد لەگەڵ بەرهەمەکانی جاران تاڕادەیەک زڕ دەردەچن. بەڵای منەوە ئەمە سروشتییە و ئاساییە، خۆ ئێمە لە کۆمەڵانی دیکەی دنیا زیاتر نین. ئەوەی بەسەر ئەوان هاتووە، با بەسەر ئێمەشدا بێت، (مردن لەگەڵ ئاوەڵان جەژنە).

ڕامان: بەڵام ئەوان یەک شتیان لە ئێمە جودایە، بۆ نموونە ئێرانییەکان، حەتمەن ئاگاداری ئەوە هەی، ئەوان ئەنجوومەنێکیان لە ئاستی هەموو ئێراندا هەیە، بەناوی ئەنجوومەنی گۆرانی و مۆسیقا و ئەندامانی ئەو ئەنجوومەنە بڕیار لەسەر چارەنووس و ڕەوتی مۆسیقا و ئاراستەی گۆرانی سەرتاپای ئێران دەدەن، ڕێگە نادرێ چێژی خەڵکی تێک بدرێ.

هۆمەر دزەیی: بەڵێ هەر گۆرانییەک بێتە ڕادیۆ، تەلەڤزیۆن لێژنەیەک بڕیار دەدات کە قبووڵی دەکەن، یان قبووڵی ناکەن.

ڕامان: لێرە وانییە، لای ئێمە لەناو هەر کەناڵێک دۆستێک، برادەرێک، ناسیاوێک، خزمێکت هەبێ ئیشت دەڕوا. جاری وایە لایەنی حزبیشی تێدەکەوێ. ئێرانییەکان لە ڕێگەی ئەو ئەنجوومەنە باڵایەوە دەتوانن گۆرانی خۆیان پۆلێن بکەن، گۆرانی جاز و پۆپیشیان هەبێ، هەموو ئەو جۆرە ستایل و گۆرانیانەیان بۆ تێرکردنی ئارەزووەکانی گوێگرانیان هەبێ، لەو شێوێنانەشدا کە دەزانن چارەنووسی مۆسیقای میللەتەکەیان بەرەو هەڵدێر دەڕوا، پێشی پێ دەگرن و دەوڵەتیش پشتگیریان لێ دەکات، گرفتە گەورەکە ئەوەیە

ئێمە ئەوەشمان نییە.

هۆمەر دزەیی: تەنیا تێبینییەک لەسەر قسەکانی تۆ، ئێستا لە ئەمریکا و ئەوروپاش بە تایبەتی ئەوەی کە خەریکی موزیکی کلاسیکە، یان بڵێین فۆلکلۆری ووڵاتی خۆیەتی، پارەی وەدەست ناکەوێ وەکو ئەوەی مایکل جاکسۆن و ئەمانە، یانی ئەو جۆرە گۆرانییەی کە زەوقی تێدا نییە دەڵێن، بەمە پارەیەکی زۆریان وەدەست دەکەوێ. ئەوانەی کە گۆرانی پۆپ دەڵێن ملیۆنێرن، بەڵام ئەوەی خەریکی گۆرانی کلاسیکە مەگەر وەکو پاڤاڕۆتی گۆرانیبێژی ئۆپێرایی زۆر بەناوبانگ بێ، ئەوە شتێکی تره، دەنا ئەوانی دیکە ئەو پارەیەیان وەدەست ناکەوێ. خەڵکەکە پشتی لەوە کردووە و حکومەتیش هیچی پێناکرێ. شتەکە بۆتە بازرگانی کردن، کالاّی بازرگانیش دەبێ زوو زوو بگۆڕێ، ئەگینا بازاڕی دەمرێ.

ڕامان: لەو بارودۆخەدا کە حاڵی گۆرانی گوتن و موزیکی ئێمە ئاوابێ، تۆ هەست ناکەی هەندێک لەو گۆرانیبێژانەمان نە ڕۆشنبیرییەکی هونەریان هەیە، نە ئامێرێک دەزانن، نە دەزانن چ شیعرێک بۆ گۆرانییەکانیان هەڵبژێرن؟

هۆمەر دزەیی: با قسەیەکت پێ بڵێم گۆرانیبێژە کۆنەکانی خۆمان زۆریان نەخوێندەوار بوون، تەنانەت لە ئەوروپاش دوو سەد، سێ سەد ساڵ لەوە پێش زۆر کەسی مەیلەو نەخوێندەوار هەبوو. یەکێکی وەک کاویس ئاغا نەخوێندەوار بوو، سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی، حەسەن زیرەک، ئەوانە زۆریان نەخوێندەواربوون. حەیرانبێژ و لاوکبێژ و بەیتبێژەکانمان زۆریان نەخوێندەوار بووین.

ڕامان: ئاخر ئەوانە جۆرێکن لە ڕیزپەڕ، مامۆستاشیان هەبووە.

هۆمەر دزەیی: زەمانی پێشان ئەوانە هونەرمەندی گەورە بوونە، زانین و ڕۆشنبیری ئەو زەمانە هەر ئەوەندە بوو. ئەگەر مەلایەک نەبووایە، یان میرزایەک نەبووایە دەنا خەڵکەکە نەخوێندەوار بوون. بلیمەتی و ڕیزپەڕی ئەوان لەوەدایە کە بەو توانا سنووردارەی لەبەردەستیاندا بووە، بێ خوێندنی ئەکادیمی، بێ پارە و پووڵ، بێ ئامێری موزیک، ئەوان ئەو هەموو لاوک و بەیت و هۆرە و حەیرانانەیان داناوە کە ئەمڕۆ بۆ ئێمە بووەتە کلاسیک، کتومت وەک هونەرمەندانی موزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوا. من پێم وایە کە تۆ بلیمەتیت لەناو خوێندا هەبێ، بەهرە و لێهاتوویی تێدا زابێ، ڕێگایەک هەر دەدۆزیتەوە ئەو بەهرەیەی پێ دەربخەیت. کانی لەناو زگی چیادا کونێک بۆ خۆی هەر پەیدا دەکات پێیدا بتەقێتەوە، بورکانیش هەروەها، بەڵام کانییەک کە سەرچاوەکەی دوور و قوڵ بێ لە ڕووبەر ڕەنگە هەرگیز هەتاو نەبینێ، زۆر هونەرمەندی بەهرەداریش لە مێژووداً، لە مێژووی هەموو میللەتێکدا هەبوون کە ئەو هەلەیان بۆ نەڕەخساوە و بە داخەوە بەبێ دەنگی نوقمی دەریای بێ بنی فەوتان بوون. هونەرمەندانی ئەورۆ کارەکەیان زۆر بۆ ئاسان کراوە و تەواوی تەکنۆلۆژیای مۆدێرن وا لە خزمەتی ئەواندایە، بۆیە کە دەبینین بەرهەمی هونەرمەندانی جاران بەو هەموو دەردەسەرییەی کە بۆیان چەشتووە زۆر بەهادار و گرینگتره لە بەرهەمی ئەوانەی ئەورۆ کە بە سووک و ئاسانی بەرهەمەکانیان بۆ ئەنجام دەدرێ، هەر بۆیەشە هونەری ئەمڕۆ وەک بڵقی سەر ئاو وایە، چەند بەخێرایی قوت دەبێتەوە، ئەوهاش بەخێرایی فش دەبێتەوە.

ڕامان: لەو زەمانەدا تۆ لەگەڵ ئەوەدا نیت هەر هونەرمەندێک کە ڕووەکاتە ئەو بوارەوە باکگراوەندێکی ڕۆشنبیریی باشی هەبێ؟

هۆمەر دزەیی: لەسەدا سەد خۆشتره و باشتره ئەگەر بێتو باکگراوەندێکی ڕۆشنبیریی هەبێ، سوود بەخشتره. ئەگەر بێتو فەرهەنگێکی موزیکی هەبێ، بزانێ مێژووی موزیک چۆن بووە ئەوە زۆر باشە، بەڵام هەموو کاتیش وا نییە (ئیلویس پریسلی) لێخوڕی لۆری بوو. کابرایەک پێی گوت دەنگت خۆشە، گۆرانی گوت، هیچ باکگراوەندێکیشی نەبوو، تەنیا گیتاری دەزانی.

ڕامان: عەرزم کردن دەبێ کەسانێک هەبن ئەو بەهرانە بدۆزنەوە و خزمەتی ئەو دەنگانە بکەن و ئاوازیان بۆ دابنێین و بۆیان تۆمار بکەن، واتە ئەو قۆناغانە دەبێ ئاسانکارییان بۆ بکرێت. ئەو گۆرانیبێژ و هونەرمەندانەی ئەورۆ بێجگە لەوەی دەبێ ئەو پاشخانەیان هەبێ، دەبێ پشتیوانیشیان لێ بکرێ.

هۆمەر دزەیی: من ناڵێم دەبێ، جیاوازی لەنێوان دەبێ و باشتره هەیە. بەڵای منەوە باشتره، سوود بەخشتره هەم بۆ خودی هونەرمەندەکە و هەم بۆ خەڵکەکەش، بەڵام کە نەیبوو و لێهاتوو بوو، هونەرمەند بوو، بەهرەدار بوو بەمانای ئەوە نییە، چونکە باکگراوەندێکی موزیکی نییە بڵێین ئەو کەسە فاشیلە. پێشتر باسی هونەرمەندی بێ باکگراوەندم کرد.

ڕامان: من زۆر جار دەبینم کەسەکە دەنگێکی خۆشی هەیە، بەهرەدارە، توانای هەیە، بەڵام نقوومی ناو لاسایی کردنەوە بووە، جێی سەرنج نییە، لەبەر ئەوە بەو بەهرەیە ناتوانێ هەندێک شت هەیە بیکات، بۆ وێنە ناتوانێ بەخۆی لەنێو دیوانە شیعراندا بۆ شیعری جوان بگەڕێ، یان وەک هەندێک گۆرانیبێژ خۆی شیعری گۆرانییەکانی خۆی بنووسێ. نەدەتوانێ بچێتە لای ئاوازدانەرێکی باش بۆ ئەوەی دەستگیرۆیی بکات، نەشارەزای مەقاماتە، بۆیە زۆربەی شتەکانی دیکەشی سەقەت دەبێ، ئەو کەسانە لە ناو بەهرەکەیان بە قەتیسی دەمێننەوە و هەندێ جار بەهرەکەشیان پووچ دەبێتەوە.

هۆمەر دزەیی: وەک پێشتر گوتم بەهرە وەک کانی وایە کونێک، درزێک هەر دەدۆزیتەوە لێی بتەقێتەوە، بەڵام باشترە ڕێگای بۆ خۆش بکرێت. کانی هەیە کە لەناو زگی چیادایە، بەڵام دوورە لە ڕووبەر و ڕەنگە نەگاتە دەرەوە. بەهرەش دەبێ مشتومالّ بکرێت و ئاسانکاری بۆ بکرێت دەنا وەکو کانییە قوولّەکەی ناو زگی چیا ڕەنگە بپووکێتەوە و هەرگیز گەشە نەکات.

ڕامان: ئەی تۆ هاوکێشەی ڕەسەنایەتی و نوێ بوونەوە چۆن دەبینی؟

هۆمەر دزەیی: ئاخر لێرە دیسان دەکەوینە نێو کێشەیەک. ڕەسەنایەتی چییە؟ موزیکی ڕەسەنی کوردی چییە؟ دەبێ ئەو پرسیارە لەخۆمان بکەین، ئینجا بچینە ناو باسەکەوە. مەبەستت لە ڕەسەن چییە؟

ڕامان: ڕەسەنایەتی وەک پێشتر گوتم مەرج نییە هەموو گۆرانییەک بگەڕێتەوە سەر فۆلکلۆر و کەلەپووری کۆمان ئینجا پێی بلّێن ڕەسەن، ڕەسەنایەتی لە لێ زیادکردندایە. واتە تۆ لەناو قاڵب و بازنەی لاسایی کردنەوە و چاولێکەری گۆرانی و هونەری پێش خۆت و دەوروپشتی خۆت، خۆت ڕزگار بکەی و هەوڵ بدەی ڕێچکەیەکی تایبەت بەهۆی دەنگ و چڕین و میلۆدییەکانت، تایبەتمەندییەک بۆ خۆت بدۆزییەوە، یان بلّێین ڕەنگی ئەو تایبەتمەندییە بۆ خۆت بڕێژی و لە کەسێکی دیکە نەچیت.

هۆمەر دزەیی: کەواتە لێرەدا زیاتر مەبەستت ستایلە، شێوازە، تایبەتمەندی هونەرمەندەکە خۆیەتی نەک ڕەسەنایەتی موزیکی نەتەوەیی، لە وەرامی ئەم پرسیارەتدا دەڵێم بێ گومان زۆر گرینگە لە گوتن و لە ئاواز دانانیشدا ستایلی تایبەتی خۆت لە گۆرانیدا هەبێ، بەڵام بەداخەوە ئەم تایبەتمەندییە نەک هەر لای کورد، بگرە لای میللەتانی دیکەی جیهانیشدا زۆر کەم بۆتەوە، بەڵێ هێشتا هونەرمەندان هەن کە ستایلی تایبەت بەخۆیان هەیە، بەڵام مەرج نییە ئەو ستایلە بە دڵی هەموو کەس بێت هەر لەبەر ئەوەی کە بەهی هونەرمەندی دیکە ناچێ. من گۆرانی سەرکەوتوو بە چوار ڕەگەز (عنصر) دەبینم: دەنگی خۆش، وشەی خۆش، ئاوازی خۆش و ئەدای چاک. ئەگەر ئەم چوار مەرجە لە گۆرانییەکدا هەبوو، پێم وایە گۆرانییەکە دەبێ سەرکەوتووبێ. زۆر گۆرانیبێژ هەنە گۆرانی خەڵکی دی دەڵێن، بەڵام بەشێوەی تایبەتی خۆیان دەیڵێن. ئەمە بەڵای منەوە زۆر ئاساییە و ڕەواشە. لەوانەیە خۆشتریشی بڵێن. ئاوازێک کە بۆ کچێکی دەنگخۆش داندراوە، چی تێدایە ئەگەر کچێک، یان کوڕێکی دەنگخۆشی دیکەش بیڵێ، بەڵکو خۆشتری دەڵێ؟

ڕۆشنبیریی هەموو دنیا کاری تێکردووم

ڕامان: من شێوازی ئەو کەسەم بەلاوە گرینگە، کۆمەڵە گۆرانیبێژێکی کلاسیکمان هەن، گۆرانیبێژێکی نوێ بێت گۆرانی بڵێ و لەناو فەلەکی ئەوانەی پێش خۆی بسووڕێتەوە، یان هیچ لێ زیادکردنێکی بۆ هونەری ئەوانەی پێش خۆی نەبێ و نەتوانێ ستایلێکی تایبەت بەخۆی بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی پێی بناسرێتەوە بۆچی هەبێ؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ لێرە باسی ڕەسەنایەتی ئاوازی کوردی ناکەی، باسی ڕەسەنایەتی کەسەکە دەکەی، کە ستایلی تایبەتی خۆی هەبێ.

ڕامان: ڕەسەنایەتی لای من ئەوە نییە کە گۆرانیبێژ بچێ لە فۆلکلۆر و گۆرانییەکانی ئایشە شان و مریەم خان و دایکی جەمال و مەلا کەریم و ئەوانە زاکیرەی خۆی لە گۆرانی فۆلکلۆر و ڕەسەن پڕ بکا و ئینجا بێ گۆرانی بڵێ، هەرچەندە دانەبڕان لە ڕەگوڕیشە بۆ خۆی گرنگە، بەڵای منەوە ئەوە بەس نییە و ڕەسەنایەتی نییە بەقەد ئەوەی دەبێ بەشێوەیەکی تایبەتمەندانە لێ زیاد کردنی خۆی هەبێ، لێ زیاد کردن لەسەر ئەو گۆرانیبێژانەی پێش خۆی و ئەو سەردەمەی کە بەخۆی ئیشی تێدا دەکات.

هۆمەر دزەیی: بە بیروبۆچوونی من دەبێ ئێمە بەر لە

هەموو شتێک ئاواز و گۆرانی کوردی پۆلێن بکەین و بزانین چۆنە. ئاخر بەستە هەیە، حەیران هەیە، بەیت هەیە، لاوک هەیە گۆرانی بەزم هەیە، گۆرانی فۆلکلۆری هەیە ئی دروێنە و گۆرانی گۆبیندان هەیە کە بۆ هەڵپەرکێ و شتی وا بەکاردێ، لەپێشەوە دەبێ ئەوانە پۆلین بکرێن. پۆلاندنەکەشی مەرج نییە هەمووی تەواوبێ، من بەبۆچوونی خۆم هەندێک ئاوازی کوردیم بەسەر چەند پۆلێنێکدا پۆلین کردووە. ئێمە کلاسیکمان هەیە، ئەو کلاسیکانە بەلای منەوە بریتین لەلاوک، حەیران، بەیت، قەتار و ئەڵاوەیسی و سیاچەمانە و هۆرە، ئەو شتە کلاسیکییە کۆنانە کە بەڕاستی نەمرن، لە هەموو زەمانێکدا دەست دەدەن و وەکو ئۆپێراو موزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوایی وان، ئەوەش جەماوەری تایبەتی خۆی هەیە. لەوانەیە گەنجەکان پێیان خۆش نەبێ، لاوک و حەیران و ئەمانە شتێکی تایبەتین و بەڕاستی نەمرن، زۆربش مێژووییە باسی مێژوو دەکات. لاوک مێژووی نووسراوەی کوردە، باسی شەڕ و شۆڕی میرانی کورد و قارەمانەتی کوردە، یان حەز لێکردوویی وەکو ئوستوورە و مەلحەمەیەکی دوورودرێژ کە بەشەوان تەواو نابێ. بەیت هەمان شت. حەیرانیش شتێکی ترە، ئەمانە بەکلاسیکیان دادەنێم و لەڕووی هەیکەل و فۆرم و ناوەرۆکەوە کوردیی ڕەسەنن. نالێم لە ڕووی تەکنیکی موزیکی، چونکە ئەمانە لەسەر مەقام دانراون کە بە فارسی پێیان دەڵێن (دەزگا)، بە عەرەبی پێیان دەڵێن (مەقام) چ حەیرانە، چ بەیتە لەسەر بناغەی مەقامات دانراون، جا ئەوە نە هاوەندە، بەیاتە، سێ گایە، چوارگایە، لەسەر ئەو بناغەیە دارێژراون.

ڕامان: کەواتە گۆرانی و موزیکی ئاوازی کلاسیک، هەمووی لەسەر بناغەی تەکنیکی موزیک دانراوە کە کوردی نییە؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ هەرچەندە ئەمانە گۆرانی ڕەسەنی کوردین، لاوک کەسی دیکە نییەتی، حەیران کەسی دیکە نییەتی، بەڵام بنەما موزیکییەکەی ڕۆژهەڵاتییە بە زۆربش ئێرانییە. کە دەڵێم (ایران زمین) مەبەستم فارس نییە. لەوانەیە کوردی بێ، لە وانەیە فارسی بێ، لەوانەیە ئازەری بێ، بەڵام زۆر کۆنە. بۆ وێنە سەردەمی ساسانییەکان دوو هونەرمەندی زۆر گەورە هەبوون کە تائێستاش ناویان لەناو مێژووی موزیکی ئێراندا ماوە یەکیان باربۆت بوو، یەکیان نەکیسا. ئەم دوو هونەرمەندە گەورەیە لە دیوانی (خوسرەو پەرویز) شای

نەورۆزی ساڵی ١٩٤٧ - هەولێر
لە دەستە ڕاست: هۆمەر دزەیی، لە تەنیشتی جەمال خەزنەدار

ساسانییەکان لەوێ هونەرمەند بوون و کاریان دەکرد و تائێستاش ناویان ماوە. جا ئەوانە هەندێک دەڵێن کورد بوون هەندێک دەڵێن یەکیان کورد بووە، ئێمە نازانین، بەڵگەمان بەدەستەوە نییە، لەخۆوە وابڵێین، کورد بوون کورد نەبوون ئێرانی بوون، ئێرانی بەخۆت دەزانی بریتییە لە میللەتانی جیاجیا، جا لێرەدا مەبەستم گۆرانییە کلاسیکییەکانمانە چ بەیت چ لاوک و چ حەیران چ قەتار و ئەڵاوەیسی، ئەمانە هەموویان لەسەر بناغەی مەقام دانراون. مەقامیش لە بەغدایێ بە خۆت دەزانی مەقاماتی عیراقی کوبانچی و یووسف عومەر و ئەمانە شتیان هەیە. ئەگەر تەماشا بکەی دەبینی جیاوازییەکی وای لەگەڵ هی ئێمە نییە و لەسەر هەمان بنەما دانراون، یان بەیاتە، یان حوسێنییە، یان نەهاوەندە، یان ئەم شتانەیە. کەواتە بناغەکە، مەقاماتەکە ناتوانین بڵێین کوردییە، بەڵام هەیکەلەکەی کوردییە. تا ئێستا دنیاگەڕاوم حەیرانم نەبیستووە. لاوکم نەبیستووە، بەڵام بەیت هەیە. لە ئازەربایجان بەیت هەیە پێی دەڵێن (عاشق).

ڕامان: ئەوە سەبارەت بە کلاسیکییەکان. ئەی گۆرانیبێژی ئەورۆ نابێ لێ زیاد کردنی لەسەر گۆرانیبێژەکانی پێش خۆی هەبێ تا ببێتە درێژە پێدەری ئەوانەی پێش خۆی؟

هۆمەر دزەیی: من لە مێژووی موزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوادا خوێندوومەتەوە و فێری بووبم ئەم لێ زیاد کردنە بەردەوام هەبووە و پرۆسەیەکی مێژوویی بووە تا گەیشتۆتە ئەمڕۆ. هایدن کە یەکەم کەڵە کۆمپۆزەری سەردەمی کلاسیک بووە، زۆر شتی تازەی لە کۆمپۆزەری ناوداری سەردەمی بارۆکی پێش خۆی (باخ) زیاد

کردووە. مۆزارت و بێتهۆڤن شتی نوێیان لە کارەکانی هایدن زیاد کرد. لیست و برامز و ڤاگنەر کە کۆمپۆزەری سەردەمی ڕۆمانتیک بوون زۆر شتی تازەیان خستە سەر کارەکانی هونەرمەندانی پێش خۆیان وەک بیرلیۆز و شۆپان و شووماڵ و ئی تریش.. ئیتر ئەوەی کە من فێری بووبم ئەوەیە کە ئەو لێ زیاد کردنەی تۆ باسی لێوە دەکەیت لە بواری کلاسیکدا هەبووە و هەر دەشبێ، بەڵام نەمزانیوە مایکل جاکسن، شتێکی تازەی خستبێتە سەر گۆرانییەکانی فرانک سیناترا. ڕاستە مایکل جاکسن جوولەی سەیر سەیری بە شان و مل و لینگەکانیشییەوە دەکرد و فرانک سیناترا شتی وای نەدەکرد، بەڵام نازانم ئایا مەبەست لە لێ زیادکردن ئەمەیە؟ بەڵای منەوە چێژ و زەوقی خەڵک وا دەخوازێ ئەم ستایلە زیاتر ببێ بە باو، لەوەی کە پێشان لەبەردەم مایکرۆفۆن ڕادەوەستان و بەڕێز و حورمەتەوە، بە گران و سەنگینییەوە گۆرانی خۆیان دەگوت. عەدنان کەریم کە ستایلی تایەر تۆفیق و عەلی مەردانی هەڵگرتووە و غەزەلیاتی کەڵەشاعیرە کلاسیکەکانمان دەڵێتەوە و دەچڕێ کە بە نەزمی دەرۆیشی و تەکیە و خانەقایان دەگوترا، چ لێ زیادکردنێکی خستۆتە سەر تایەر تۆفیق، یان عەلی مەردان؟ من هیچ لێ زیادەیەک نابینم، بەڵام دەمخۆشانەش لە عەدنان کەریم دەکەم کە بەو دەنگە بەسۆزەی خۆی ئەو غەزەلیاتانە دەڵێتەوە.

یەکەمین ماموستای من مەڕ و بزن بوون

بە کورتی حەز دەکەم ئەوە بڵێم (لێ زیادکردن) لە بواری موزیکی سەنگین Sirious Musieدا حیسابی بۆ دەکرێت، بەڵام باوەڕ ناکەم موزیک و گۆرانی و بەزمی ڕۆژانە ئەم حیسابەی بۆ بکرێت. ئەم گۆرانیانە ناکەونە ناو خانەی موزیکی گران و سەنگین و کلاسیکەوە.

ڕامان: ئەوەی عەدنان کەریم وتنی مەقامەکانی عەلی مەردان و تایەر تۆفیقە بە ڕوحیەتی خۆی.. ئەی بەڕای تۆ لاوک و حەیران دەکرێ بە نۆتە بنووسرێنەوە؟

هۆمەر دزەیی: ئەوە پرسیارێکی زۆر باشە. من لەکاتی خۆیدا کتێبێکم لەسەر حەیران بلاوکردۆتەوە و چوار سیدیشی لەگەڵە، سێ چوار مانگ لەوە پێش بلاوم کردەوە. لە هوتێل چوارچراش کۆڕێکم گرت، برادەرانیش زۆر هاتن، لەوێدا باسی ئەوەم کردووە. پێم وایە شت نییە بە نۆتی مۆسیقا نەنووسرێتەوە، بەڵام یەک شت هەیە زۆر گرینگە، لاوک و حەیران و بەیت و ئەمانە دەبێ تۆ ئازادی بدەی بە لاوکبێژەکە، کە ئازادیت دایێ، دەست و پێی نەبەستییەوە بەو شتەی کە نۆتە لەبەر چاوێتی، چونکە ئەگەر سەیری نۆتە بکات دەبێ لەگەڵ نۆتەکە بڕوا، بەڵام خۆشیی ئەو جۆرە گۆرانییە کلاسیکییانە لەوەدایە کە وەستایی خۆی تێدا دیارە کابرای هونەرمەند دەبێ تەفەنوناتی تێدا بکات.

لەوانەیە لە ئاواز دەربچێت. ئەمە لە موزیکی کلاسیک لەلای موزیکارە کلاسیکەکان هەبووە. لەوانەیە لە ئاواز دەربچێت، بۆ وێنە حەسەن زیرەک زۆرجار ئاوازەکەی دەزانی چۆنە، بەڵام دەردەچوو های هۆیەکی بۆ دەکرد، کەچی ئەوەندە زیرەک بوو دەیزانی لەکوێ دێتەوە ناو ئاوازەکە بۆ ئەوەی ئاوازەکە لەنگ نەبێ. ئەو وەستاییە هونەرییە گۆرانییەکە زۆر خۆش دەکات. ئینجا تۆ بە نۆتە نووسیتەوە تاموچێژی ئەم جۆرە گۆرانییە ناهێڵییەوە.

ڕامان: ئەو مەقاماتانەی کە باست کردن جۆرێکن لە هاوبەشی، هاوبەشی مەقامەکان لەنێوان کورد و عەرەب و تورک و فارس و گەلانی ڕۆژهەڵات، بەڵام ڕوحیەت دەمێنێ، بۆ وێنە سەبای فارسی و سەبای تورکییش هەیە، سەبای کوردیش هەیە کە بە ڕوحیەتێکی کوردانە گوتراوە.

بێینە سەر ئەو ژینگەیەی ئێوەی تێدا پەروەردە بووە، ڕەنگە ئەو ژینگەیە زۆر بۆتان لەبار نەبووبێ، یان لەوانەیە لەناو خێزانی خۆتان، یان بنەماڵەکەتان زۆریان پێ ناخۆش بووبێ گۆرانی بڵێی، یان ڕوو بکەیتە بواری هونەر. دەمەوێ بزانم لەگەڵ ئەو تەگەرە و کۆسپانەی هەبووە، ژینگەکەت چەند هاوکارت بوون، یان خۆت چەندە پێداگربووی لەسەر ئەوەی زیاتر وەک هونەرمەندێک لەو بوارەدا دەرکەوی؟ ئایا ئەوە بۆتە هۆی بەرهەم کەمیت؟ چونکە هەست دەکەم لە چاو ئەو تەمەنە زۆرەی لە مەیدانی هونەردا کارت کردووە بەرهەمت کەمە؟

هۆمەر دزەیی: قسەکەت زۆر جوانە. ئەو ژینگەیە کە من لێی گەورە بووم، هەم ڕێگریشی تێدا بوو هەم هاندەریش بوو، بەخاڵی دووەم دەست پێدەکەم. بۆچی هاندەر بوو؟ جارێ من لە گوندی دوو گردکان لە ساڵی ۱۹۳۷ لە دایک بووم، ئەو زەمانە بە خۆت دەزانی مەکینەی دروێنە و تەراکتەر و ئەو شتانە زۆر کەم بوو، بە سواری ولاغ هاتوچۆ دەکرا و دروێنە بە داس بوو. ئەو شتانە بە واتای ژینگەیەکی فۆلکلۆری تەواوبوون. ئەو

شوێنەی کە من لێی لە دایک بووم و لێی گەورە بووم، بۆ وێنە ڕەنگە پێت سەیر بێ بڵێم یەکەم مامۆستای من مەڕ و بزن بوون. بۆ دەڵێم مــەڕ و بزن! شــەوانە تۆ هەر بە خەیاڵ لەسەربان نووستووی، هاوینە لە پرێکدا نیوەشەو شوان دەچوو مــەڕەکەی ڕادەدا، چونکە ئەو وەختــە هاوین بوو پێش ئەوەی هەتاو هەڵبێ و دنیــا گــەرم دابێ مــەڕەکــەیان دەبردە شــەوێنێ دەیانلەوەڕاند، لە دەرەوەی ئاوایی پێش مەلا بانگدان، یان پێش ئەوەی ڕۆژ هەڵبێ دەیانهێناوە، ئینجا کە مەڕیان ڕادەدا زەنگوڵی ملی نێری و بەرانان دەزرینگایەوە، من منداڵ بووم و هێــشــتــا نەچووبوومــە مــەکــتــەب بۆ خــوێندن ئەوە لە گــوێمــا دەزرینگایەوە، هەستێکی زۆر زۆر سەیری پێدەدام، دیارە بە زگــماک حەزم لە هونەر بووە، موچورکــیکی بەناخمدا دەهێنا. لە هەندەرانیش وەختێک سبــەینان دەنووستم، ڕۆژانی یەکشەمە کە زەنگی کڵێسا لێی دەدا و خەڵک دەستی منداڵەکــانیــان دەگــرت و دەچوون بۆ کــڵــێــسا یەکــسەر منی دەگەڕاندەوە بۆ منداڵی کە لە گوندەکەی خۆمان گوێم لە زەنگی ملی نێری و بەرانان دەبوو.

ئەمە یەک، دووەم سەپان دووەم پەرێزە، دیسان سەپان پێش مــەلا بانگدان، پێش ئەوەی ڕۆژ هەڵبێ دەچوون دروێنەیان دەکرد، دیسان من لەسەربان بووم دەنگی زوڵاڵ و خۆشی ئەو سەپانانە کــە بەکــرەییان دەگوت، بەکــرەیی جــۆرێکە لە ئاوازی دروێنە، ســەرپاڵە دەیلێ و ئەوانی دیکە لە پشتــەوە بۆی دەگێڕنەوە. ئاوازێکی زۆری ئەوانم ئەزبەر کــردووە و لەبەرمــە، بۆ وێنە یەکــێک لەوانە لە سیدییەکدا هەیە.

(هایە هایە چەند بە دڕێ خۆم حەباندی
هۆی جوانێ چەند بەدڕێ خۆم حەباندی)

ئەوە لەسەر ڕێتمی ئاوازی دروێنەیە. ئەوەش دیسان شنەی شــەمــاڵ ئەو ئاوازە خــۆشــەی لەو دووەپەڕێزانە دەهێنا نێــو ئاوایی و بە گــوێچکەمــا دەیچــرپاند و هەستێکی خۆشی لەلا دروست دەکردم. ئەوە دوو. سێ: مامۆستای سێیەمم قەرەج بوو. خۆت دەزانی لە دێهاتی کوردەواری دۆم و قــەرەج ســاڵــی دووجــار بەدێهــاتەکــاندا دەگەڕان و ڕەشمــاڵیان دادەکوتا و سەنعــەتی خۆیان جا هونەر بوایە، فــرفــرۆکەیان بکردایە، بێژنگ و سەرەندیان بکردایە، هەر شتێکیان بکردایە، یان گۆرانییان دەگوت و مــوزیکیشیان لێ دەدا و هەڵپەڕکێشیان دەکرد. دۆم و قەرەج کە دەهاتنە لای ئێمە، من عــاشقیــان بووم، بەوە

نەورۆزی ساڵی ۱۹۵۹ - میونیخ

دیارە لە زگــماکدا ئەو هەستە کــە حەزم لە مــوزیک بووە لەگەڵم بووە. دەچوومە ناو ڕەشماڵ لەگەڵیان دادەنیشتم و گوێم لە موزیکەکانیان ڕادەگرت. خوێندەواریش نەبووم تا شتــەکانیــان بنووسمــەوە، گــوێم لێ ڕادەگــرتن و حــەزم لە مــۆسـیــقــاکــەیان دەکــرد. لەبیــرمــە دایکم چەندین جــار زەلامــێکی بەدوادا دەنــاردم بچــمــــەوە بنووم، هەر نە دەگــەڕامــەوە تا نیــوەشــەو وەخــتــی نووستن ئەوجــا دەگــەڕامــەوە، دایکم زۆر لێم تووڕە دەبوو. تا ڕۆژێکی گــوتی کــوڕم وەڵڵاهی تۆ ئاخــری دەبی بە (تیــاترۆ) (بە خەندەیەکەوە)، دڵی دایکیش قەت درۆ ناکات و ئاخیری هەر بووم بە تیــاترۆ. ئیــتــر ئەمــەش دۆم و قــەرەج. چوار: ئەو حەیرانبێژ و لاوکبێژانەی کە هەندێکیان لەگوندەکەی خۆمان هەبوون، حەیرانبێژی چاکی لێ بوو وەکو پیرداوود ئاغا و زایەری مام زێندینی، کەریم ئاغا و ئیسماعیلی حاجی کەریم، ئەوانە حەیرانبێژی بەناوبانگی گوندەکەمان بوون، ئەمانەش بە خۆت دەزانی لەسەر خەرمانان، لەسەر جۆخینان دادەنیشتن و دەســتــیــان بە حــەیرانان دەکــرد و دیسان هەمان هەستیان بۆ دەهێنام کە هەستێکی پڕ لە خۆشی بوو. پێنج: تەکیە و خانەقای ماڵە خاڵوانم. من دایکم سەیدە و لە ساداتی بەرزنجــەیە و کــۆبیــە، بۆیە زۆرجار لەگەڵ دایکم ڕۆژانی جەژن، یان دەچووینە کۆیە، یان دەچووینە گــوندەکــانی دەوروپشــتــی کــۆیە و بەینی هەولێر و کۆیە. هەڵەجە و ڕەسوولێ بسکۆڵ و ئاخوڕە و ئەو گوندانە کە ماڵە خاڵوانم لەوێ گوندیان هەبوو، یان دەچووینە کــەرکــووک، یان سلێمانی و ئەو شوێنانەی کە خزم و کەسی ساداتی بەرزنجــەی دایکمی تێدابوو. لەو جێــیــانــەش بەخۆت دەزانی دەف ژەنی و شــەرە شــیــعــر و شیعر خوێندنەوە و غەزەلیات شتێکی باوە. شێخ زادەکان

زۆربەی شیعری کلاسیکی کوردییان لەبەر بوو. وەفایی و ئەدەب و ئەمانەیان هەموو ئەزبەر بوو. بەدەنگیش دەیانخوێندەوە و شێخیش خۆی حەزی لەو شتانە دەکرد. جحێڵەکانی بانگ دەکرد و دەیگوت کورم وەرن غەزەلیات بە دەنگ بخوێننەوە. من لە دەوروبەرێکی ئاوا هاندەر گەورە بووم. بابڵێین شتەکە بەزگماک تێمدا هەبوو، بەڵام ئەگەر شتێکیش هەبێ دەبێ مشتوماڵ بکرێ. ئەگەر بەهرەیەک مشتوماڵی نەکەی وەک پێشتر تۆ فەرموت لەوانەیە بفەوتێ و پووچ بێتەوە و نەمێنێ، بەڵام ئەگەر دەوروبەرەکە وابوو، مشتوماڵ دەدرێ و گەشە دەکات. خۆشبەختانە ئی من مشتوماڵ کراو گەشەی کرد. ئەوە لایەنە هاندەرەکە، بەڵام رێگرەکە چی؟ بەخۆت دەزانی ئێمە لە ئاغازادەکانی دزەییانین، بۆ ئاغاش شتی کلاسیک قەدەغە نەبوو. زۆر ئامۆزای خۆم هەیە یەکیان بۆ نموونە خەزوورم حوسێنی عەلیاغا هەزار ڕەحمەتی لێ بێ، جەمیلی عەلیاغای برای، فارسی عەلیاغا، سێ برابوون هەتا بڵێی دەنگیان خۆش بوو، هەتا بڵێی حەیرانبێژی چاک بوون. لاوکبێژیش هەبوون حەمەدەمەندۆ، کاوێس ئاغا ئەمانە قەدەغە نەبوون، عەیب نەبوو، نزمی نەبوو، سووکی نەبوو، چونکە لاوک هی گوێبیندان نییە. لاوکبێژ هەبوو دەهاتە دیوەخان هەتا سبەینێ لاوکی دەگوت. ئاغاش دانیشتبوو گوێی ڕادەگرت. لاوک و بەیتبێژەکان مێژوویان دەگێڕاوە. باسی جددی، پیاو چاکی و پیاوەتی، بۆ ئاغا شتێکی خۆشە. (حەسەن زیرەک) زۆرجار دەهاتە قەپلان گوندی مالی ئامۆزام، چونکە زۆر هاوڕێی کاک فارسی ئامۆزام بوو. کە عەلیاغای بابی فارس بهاتبایە، حەسەن زیرەک نەدەبوایە گۆرانی بڵێ، چونکە گۆرانی گوتن سووکی بوو. عەیب بوو لە مەجلیسی ئاغا دەست بە گۆرانییان بکات هەر جوان نییە، ئەمە بۆ کۆڕی جحێڵان دەستی دەدا نەک بۆ مەجلیسی پیاوی گران، بەڵام ئەگەر لاوکبێژێک، حەیرانبێژێک بهاتبایە، ئەوە بە کەیفی ئاغا بوو. جا مەبەستم ئەوەیە گۆرانییە کلاسیکییەکان دەگوترا، بەڵام جۆری دیکە سووک بوون و لەلادێ زۆر عەیب بوون.

ڕامان: هیچ ڕێ کەوتووە تۆ حەیران و لاوک بڵێی؟

هۆمەر دزەیی: بەداخەوە، من زۆرم حەز لە لاوکە، زۆرم حەز لە حەیرانە و دیراسەتیشم لەسەریان هەیە، بەڵام پێم وابێ من قوڕگێکی بۆ لاوک و حەیران گونجاوم نییە، دەتوانم بە ڕاشکاوی پێت بڵێم ژێیەکانی دەنگی من، دەنگێکی کوردی نییە، بۆ گۆرانی کوردی باش ناشێ، لەوانەیە پرسیار بکەی دەنگی کوردی چییە؟ یانی چی؟ دەنگی کوردی پێم وایە دەبێ ئەو وەستاییەت هەبێ کە زەخت و زۆر لە ژێیەکان بکەی، یان بیکەیتەوە بۆ ئەوەی لەگەڵ ئاوازی کوردی بگونجێ، بەڵام گۆرانی ڕۆژئاوایی دەنگێکی لەسەرەخۆی دەدوێ کە نەرموگەرم، بەبێ زۆر لەخۆ کردن و خۆ کوشین بێ، پێویست ناکات هاوار بکەی و دەماری ملت زەق بێتەوە. بە داخەوە زۆر گۆرانیبێژ ئەوە دەکەن و لەچین و تەبەقەی دەنگی خۆیان دەردەچن. پێم وایە ئەوە بووە کە من نەتوانم حەیران و لاوک و شتی وا بڵێم. زیاتر خولیام کەوتە سەر گۆرانی ڕۆژئاوایی، چونکە زانیم لەوێدا ژێیەکانی دەنگم دەحەسێنەوە. ئەڵبەت گۆرانی ڕۆژئاواییش ئەمڕۆ وەک جاران نەماوە، ئەوەی ئەمڕۆ هەمووی هاتوهاوار و قیژاندنە. من ئەوە ناڵێم.

ڕامان: هیچ بیرت لەوە کردۆتەوە ئەو یادەوەریانەی خۆت لە منداڵییەوە تا ڕۆژی ئەمڕۆ بنووسیتەوە؟ ئەزموونی خۆت بنووسیتەوە، یان بیر لەوە بکەیتەوە هەندێک جار لە بارەی هونەری گۆرانی، مەقام، موزیک، بیروڕای خۆت دەربڕی، بۆ ئەوەی بتوانی بەشێوەیەکی سەرەتاییش بێ بەشداری لە بڵاوکردنەوەی هۆشیارییەکی هونەریدا بکەیت؟

هۆمەر دزەیی: نەک هەر بیرم لەوە نەکردۆتەوە لە زۆر دانیشتن و چاوپێکەوتنی ئاوا، ئەو قسانەم گوتووە و کتێبیشم لەسەر نووسیوە و موحازەرەشم لەسەر داوە. بە تەمام هەموو بیرەوەری خۆم چاپ بکەم، بەڵام ئێستا شتێکم بەدەستەوەیە لەسەر موزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوا، لەو موزیکی کلاسیکییەدا زۆر لەو شتانەشم باس کردووە. یادەوەری خۆم و جۆرە بەراوردکارییەک لەنێوان مۆسیقای ڕۆژئاوایی و مۆسیقای کوردیم کردووە، بەڵێ ئەو شتانەم کردووە و حەزیشم لێیە.

ڕامان: تۆ تەمەنێکی زۆرت لە ئەوروپا بەسەر بردووە، هونەرمەندانێکی زۆری کوردیش لە هەر چوار پارچەی کوردستان لە ئەوروپا پەڕاگەندەن و هەریەکەیان کەوتووەتە شارێک و سووچێکی ئەو دنیایە، پێت باشە ڕیکخراوێک سەنتەرێکی هونەری هەبێ ئەو هونەرمەندانە کۆبکاتەوە، بۆ ئەوەی هەماهەنگی لەگەڵ یەکتر بکەن و جار بەجار کلیپێکیان بۆ بکرێ، یان بیرورا لەگەڵ یەکتر ئالوگۆر بکەن، هیچ نەبێ بەو شێوەیەی ئێستا دەیبینین بزر نەبن؟

هۆمەر دزەیی: خۆت دەزانی کوردەکانی ئەوروپا

زۆربەیان ئەوانەی کە پەنابەرن، یان لە ئەڵمانیان، یان لە سوێدن، یان لە ئینگلستانن، یان لە فەرەنسان، لەو وڵاتانەن و ئەوانەش تا ئەندازەیەک توانیویانە بۆ خۆیان کلیپ و شتی ئاوا دروست بکەن، بەداخەوە تا زەمانێک من لە ئەوروپا بووم، شتی وانەبوو.

ڕامان: بەڵام ئێستاش زۆر کەس هەن، هونەرمەندی چاک بوون و بەرهەمی باشیان هەبووە، بەڵام کە چوونەتە ئەوروپا بزر بوون، ئەو هونەرمەندانە دەڵێن ئێمە ئەو هەموو ئاوازدانەر و مۆسیقاژەنانەمان پێ کۆ نابێتەوە. لەبەر ئیش و کار و سەختی گوزەران، ڕەنگە بەپێی پێویست ئیمکانیەتی نەبێ کلیپێک بکات، یان ئاوازێکی نوێ پێشکەش بکات، بەڵام سەنتەرێکی هونەری لەوانەیە بەڵانی کەم پشتگیرییان لێ بکات و کۆیان بکاتەوە و ناو بەناو بیانهێنێتەوە پێشەوە؟

هۆمەر دزەیی: خۆی گۆرانیبێژ کە چووە شوێنێک، دەبێ گرووپی خۆی هەبێ. بۆ وێنە من چەند کۆنسێرتێکم لە سوێد و ئەڵمانیا و ئینگلتەرا بۆ کرا، کە چووم بێ ئەوەی یەک کەسم لەگەڵ بێ، لەوێ گوتیان دانیشە دوو سێ ڕۆژ مۆسیقاژەنت بۆ دێنین. هێنایان هەندێک دەیانزانی، هەندێک نەیاندەزانی ئامێربژەنن، وەرە بەو زستانە تا سەعات دوازدەی شەوێ لەگەڵیان دانیشە، لەگەڵ چوار پێنج ڕۆژی کۆنسێرتەکە دەنگم دەکەوت، جا ئەوە شتێکی زۆر خراپە، ئێستا گۆرانیبێژانی بەناوبانگی دنیا گرووپی خۆیان هەیە، مەسرەفیشیان دەکرێ و ئەوەی کە کۆنسێرتەکەی بۆ سازکردوون، هەڵبەتە حسێبی ئەوەشی کردووە کە چەند کەسی لەگەڵە، هوتێل و فڕۆکە و ئەوانە و ئی خۆیشی پارەی هەمووی دەدا و لە مالّی خۆیان پێش ئەوەی بگەنە کۆنسێرتەکە هەموو ڕاهێنانێکی خۆیان کردووە. ئەوکات بەبێ خەم دەچێ کۆنسێرتەکەی خۆی دەکات، نەک حەفتەیەک زووتر من لەوێ دانیشم و هەر ڕاهێنان بکەم و دەنگم دابەزێ.

ئەدنان کەریم باسی ئەوە دەکات دەڵێ گرووپی کامکاران ئەوەندە دەست ڕەنگین هەرکە هێدفۆنەکەی خستە سەر گوێچکەی دەڵێ میشک و سەرودڵم تێر بووە لە مۆسیقا، من یەکجار گۆرانییەکەم گوتییە دوایی کە بۆیان لێ داومەتەوە پێویستی نەکردووە دووبارەی بکەمەوە. بە ڕاستی گرووپ لە خزمەت کردنی هونەرمەندی گۆرانیبێژدا کاریگەری هەیە.

ڕامان: پێم خۆشە باسی ئەوەم بۆ بکەی بۆ گۆرانیت کەمە، زۆربەی هونەرمەندانی ئێمە کە دەگەنە تەمەنێک،

نەورۆزی ساڵی ١٩٦٩ - دەرەوەی بەغدا

بەتایبەتی تەمەنی شێست و پێنج-حەفتا بەهۆی جگەرەکێشانەوە بێ، یان بەهۆی ئەوەی ئاگایان لە قورگی خۆیان نابێت، سۆلفێج ناکا، بایەخ بە قورگی خۆی نادا زۆرجار لە دەنگ دەکەوێ، بەڵام سووریشە و دەڵێ گۆرانی دەڵێم و هەر گۆرانیبێژم. لێرە من نامەوێ نموونە بێنمەوە، تۆ بۆ ئەو جۆرە کەسانە چ دەڵێی؟ دواتر لەگەڵ کەمیی بەرهەمت، هەست ناکەی دەنگت کەوتبێ، ڕۆژێ لە ڕۆژان دەست لەگۆرانی گوتن هەڵبگری؟

هۆمەر دزەیی: با بێینە سەر خاڵی یەکەم کە من هەروەکو پێشتر باسم کرد، هاندەرم هەبووە، ڕێگریشم هەبووە، ڕێگرەکەم وەکو نەریتی بنەماڵە، ڕاستە نەیاندەهێشت من گۆرانی بڵێم، هەوڵێکی یەکجار زۆرم دا. باسی ژینگە و کەشەکەم بۆ کردن کە چۆنیان پەروەردە کردم، بەڵام بەداخەوە کە گەورە بووم ویستم ببم بە هونەرمەند، ببم بە گۆرانیبێژ هەر نەبێ ببم بە موزیکژەن، لەماڵەوە نەیانهێشت. کە سێی ناوەندیم تەواو کرد (ئەوسا لە کەرکووک) دەمخوێند ویستم بچمە پەیمانگا، ئەو وەختە پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا دەرچووی سێی ناوەندییان وەردەگرت. ئەوەندەی خۆم هێناو برد و گوتم ئامادەیی تەواوناکەم. لێم گەڕێن بابچم موزیک بخوێنم، کە ئەوەم تەواو کرد دەچمە ئیتاڵیا لەوێ موزیکی کلاسیک دەخوێنم. بەتەمای گۆرانی کوردی نەبووم، نەیانهێشت. گوتیان ئێمە وەکو دەنگخۆش هیچ لاریمان نییە بۆ بۆنەکانی خۆمان وەکو نەورۆز و شتی وا گۆرانی بڵێی. لە چلەکاندا لە هەولێر و لەکۆیەش ساڵی

چل و هەشت، هەر جەنابی مام جەلال دەڵێ یەکەم جار کە یەکترمان ناسی لە کۆیە لە ساڵی چل و هەشت یەکترمان دی. کە من گوێم لە دەنگی تۆ بوو زۆرم پێ خۆش بوو. ئەوەبوو نەیانهێشت گوتیان ئەگەر تۆ بچیتە هونەرە جوانەکان بخوێنی بۆت دەبێتە پیشە، ئەوە نابێ، تۆ دەچی دکتۆری دەخوێنی، موهەندیسی دەخوێنی بخوێنە، بەڵام نابێ هونەر بکەی بە پیشە.

کە لە بەغدا بووم ساڵی پەنجاو چوار شێخ حوسێنی قەرەداغی هەزار ڕەحمەتی لێ بێ ئەوکاتە بێژەر بوو، بانگی کردم گوتی دەنگت خۆشە پێم باشە چەند گۆرانییەکت بۆ تۆمار بکەم.

داوام لە کاکم کرد، گوتی بچۆ قەیناکە، بەڵام نێوی تەواوی خۆت مەڵێ و فلسێکیش وەرنەگری، چونکە دەبیتە چاوەش. ئەو شتانە وای لێکردم ئێستەش بۆم ببێتە کەسەر و حەسرەت لە دڵمدا. کە ئامادەییشم تەواو کرد ویستم بچمە (ڤیەننا) موزیک بخوێنم نەیانهێشت، ئیتر ئەوە ڕێگرەکانم بوون. جا بێمەوە سەر پرسیارەکەت، بۆچی بەرهەمم کەمە؟

من گۆرانیبێژ نەبووم بە پیشە، کە دابنیشم وەکو گۆرانیبێژێک. زیاتر هیوایەتم بووە و جاروبار شتێکی خۆشم بۆ هاتووە، خەیاڵێکم بۆ هاتووە، شیعرێکم بۆ هاتووە. کردوومە بە گۆرانی، یان گۆرانییەکی ڕۆژئاوایی بەدڵم بووە، کوردیم بۆ داناوە. لە پەنجاکان کە لە کەرکووک بووم. پەنجاو دوو- پەنجاو سێ هێشتا تەمەنم پازدە، شازدە ساڵ دەبوو گۆرانی ئیسپانی هەبوو زۆر زۆر خۆش بوو، وشەی کوردیم بۆ دانا و گوتم تۆماری دەکەم. ئیتر من نەکەوتمە ناو کۆمەڵێکی هونەری، بەڵکو کار و خوێندنی خۆم هەبوو. خوێندنی خۆم لە زانستی سیاسەت لە ئینگلتەرا تەواو کرد، بەڵام وەکو هیوایەت جاروبار شتێکی خۆشم دەگوت. باخچەی پاشا و زۆر بەرهەمی دی هەمووی بە ڕێکەوت بۆ نەورۆز و بۆنەکان بانگیان دەکردم و دەیانگوت وەرە گۆرانی بڵێ، ئیتر خۆشبەختانە شتەکە ناوبانگی دەردەکرد و خەڵک بەدڵی بوو. ئەگینا من وەکو پیشە گۆرانیبێژی پیشەیی نیم، لەبەر ئەوەیە کە شتم کەمە. ئێستاش من هیچ ڕێگرێکم نییە بەمە گۆرانیبێژ، بەڵام تازە بەو تەمەنە زەحمەتە و پێ ڕاناگەم. مەسەلەی دەنگەکانیش گوتت دەنگ دەگۆڕێ، بەڵێ حەتمەن دەنگ بە گەورەیی دەگۆڕێ. دەموچاو پیردەبێ، سەروقژت سپی دەبێ، بەخۆت پیردەبی، لەرەی ژێیەکانی دەنگیشت دەگۆڕێ. زۆر گۆرانیبێژیش هەیە دەنگی ناکەوێ.

ڕامان: بۆ وێنە من گوێم لە دەنگی مشکۆ بووە، لە تایەر تۆفیق بووە هەتا دوا ساتەکانی ژیانیان دەنگیان هەروەک خۆی ماوەتەوە.

هۆمەر دزەیی: ئەوە دەکەوێتەوە سەر تاکەکان هەروەکو ئینسان، هەندێک کەس هەیە درەنگ پیر دەبێ.

ڕامان: کە دەڵێم هونەرمەند دەبێ باکگراوەندی ڕۆشنبیریی باشی هەبێ، تۆ دەبینی قورگی کەوتووە و ناتوانێ شتێکی باش پێشکەش بکات و لێ زیادکردنی هەبێ، ئەگەر لەبەر خاتری هونەری میللەتەکەشی نەبێ، بۆ خودی هونەرەکەی لێ زیاد کردن بێ بۆ ئیشەکانی ڕابردووی خۆی. ئەگەر ئەو ڕۆشنبیرییەی هەبوو، هیچ نەبێ دەتوانێ پشوویەک بدات. کاتێ دەبینێ دەنگی کەوتووە بۆ مکوڕ و سوورپێت لەسەر گۆرانی گوتن؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ بەڵام هەندێک کەس هەن قسەی خۆمان بێ کە دەنگخۆشن کاتێ دەنگیشیان دەکەوێ خۆشییەکەی هەر تێدا دەمێنێ. وەکو دەڵێن ئەگەر مزگەوت بشڕووخێ میحراب هەردەمێنێ، واتە بە تەواوی دەنگی گڕ نابێ. حەسەن زیرەک لەدوا دوایی ژیانیدا دەنگی گڕ ببوو، بەڵام بەو گڕییەش هەر خۆش بوو. (ئوومو کەلسووم)یش هەروا.

ڕامان: ئی وایە دەنگی خۆش نییە، بەڵام شێوەی چڕین و ئەدای باش بووە، لەو تەمەنەشدا ئەداکەشی نامێنێ و وازیش ناهێنێ.

هۆمەر دزەیی: وایە بەڵام نەفەس کورت دەبێ، زۆر گۆرانی هەیە کە ئێستا دەیڵێم دە پازدە ساڵ لەوە پێش بمگوتبایە بەیەک نەفەس دەمگوت، بەڵام ئێستاکە کەرت دەبێ، چونکە هەناسەم دەپچڕێ و دەبێ دابنیشم و ئەوەی کە ئەندازیاری دەنگە هەمووی لێک ببەستێتەوە و ئەو پچڕ پچڕییە بخاتەوە سەر یەک. ئەوە کاری تەمەنە.

ڕامان: تۆ ساڵانێکی زۆرت لە هەندەران بەسەر بردووە. هەندەران چ سوودێکی بەهرە و هونەرەکەت گەیاند و چی لەوێ فێربووی؟

هۆمەر دزەیی: لە بواری هونەر وەکو لە دەستپێکی ئەو دانیشتنەماندا گوتم زۆر شتی فێرکردم لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە پیاو دەبێ بە بەرنامە و بە بەڵگە بۆ شت بچێ. واتە سەربەخۆ بە ناو نەکەوێ. ئەمە بۆ من ئێستا زۆر گرینگە لەبەر ئەوە من، ئەگەر بەڵگەم بەدەستەوە نەبێ ئێستا خۆم لە قەرەی زۆرشت نادەم. لەوێندەرێ هەموو شتێک بە بەڵگەیە. ئەمە یەک، دووەم ئەو

ماوەیەی کە من لە ئەوروپا بووم دیتم بەم دواییە کورد زیاد بووە، لە پاش ڕووخانی سەدام، کە کورد هەڵدێ بۆ وڵاتان. من کە ساڵی ١٩٥٧ چوومە (ڤیەننا) یەک کوردی لێ بوو، یەک تاقە کورد دکتۆر وریا ڕەواندزی کە ئێستاش هەر لەوێ ماوە و خانەنشینە، تەمەنی نزیکی هەشتای کردووە، من دووەم کەس بووم. ئێستا شارێکی وەکو (ڤیەنا) و دەوروپشتەکەی ١٥٠ هەزار کوردی لێیە. یەک نەفەر دوو نەفەر لە کوێ و ١٥٠ هەزار نەفەر لە کوێ؟ ئێمە لە پەنجاکان کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد بووین لە ئەوروپا، ناوەڕاستی پەنجاو شەش و حەوت و ئەمانە، خۆمان بکوشتبایە کە ساڵانە کۆنگرەمان دەبوو لە یەکێک لە وڵاتە ئەوروپاییەکان سی کەس تا چل کەسمان بۆ کۆ دەبۆوە. لە شارێکی وەک ڤیەننا بە هەمووەمان چوارکەس لەوێ کۆ دەبووینەوە. لە بەرلین، لە پاریس، یان لە ئینگلتەرا کۆنگرەمان دەبەست، ئێستاکە بە هەزاران کوردی لێیە، لەبەر ئەوە زەمانی من هونەری کوردی زۆر سنووردار بوو، یان بۆ کێت دەگوت؟ بۆیە من هەر لە منداڵییەوە خولیام کەوتە سەر موزیکی کلاسیکیی ڕۆژئاوا. هەمیشە دەچووم بۆ ئۆپێرا، هەمیشە دەچووم بۆ کۆنسێرتەکان، یان هەر گۆرانیبێژێکی ئۆپێرا. گۆرانیبێژێکی بەناوبانگی وەکو پاڤارۆتی، دیارە پاڤارۆتی هێشتا پەیدا نەببوو، ئەو ئی ئەم دواییانەیە، (ماریا کالاس) هەبوو، (دیتریش فیشەر دیسکاو) ئەڵمانی، ئەلیزابێت شڤارتسکۆپف، من هەمیشە دەچووم بۆ کۆنسێرتەکانیان، یان بۆ ئۆپێراکانیان ئەگەر بهاتنایە، یان بۆ موزیکی کلاسیکی هەر جارێ کە تەماشای بەرنامەی حەفتانەم دەکرد لە ڕۆژنامەکان، چ بەرنامەیەکیان هەبایە دەچووم و لەو نمایشانەدا ئامادە دەبووم. من زۆر بەوە دڵخۆشم کە فەرهەنگێکی موزیکی کلاسیکم وەدەست کەوت، ئەمە یەکێکی دیکە بوو لەو سوودانەی کە لە ئەوروپا وەرم گرتووە.

ڕامان: کەواتە ئەوروپا خزمەتی هونەرەکەتی کردووە و بەرەو پێشەوەی بردووە و زیانی پێ نەگەیاندووی؟

هۆمەر دزەیی: نەخێر زیانی پێ نەگەیاندووم، بە پێچەوانەوە من ئێستا زۆر شانازی بەوەوە دەکەم کە ئێستا بە حوکمی ئەوەی ماوەیەکی یەکجار زۆرە لە دەرەوە دەژیم و هەموو ئەوروپاش گەڕاوم، کاتێ تۆ دەگەڕێیت ئیتر تووشی ئەو هەموو فەرهەنگە دەبیت، بە زمانی جیا جیا ئاشنا دەبیت، زۆر بەوەش خۆشحاڵم کە هەشت تا دە زمانی بێگانە دەزانم، چونکە لە هەر وڵاتێک بووم زمانەکەی فێردەبووم و چێژم لێ وەردەگرت، کە دەچووم بۆ ئیتاڵیا میللەتێکی دیکەیە و گۆرانیێکی دیکە و ڕەوشێکی دیکەی هەیە. دەچووم بۆ فەڕەنسا زمانێکی دیکە و کولتوورێکی دیکە و شتێکی دیکە بوو، ئەم هەمە کولتووەرە زۆر خۆشە، چونکە هەمەڕەنگ بوو. جا ئەوە زۆر کاری تێکردووم و زۆریشم پێ خۆشە، ئێستا من دەتوانم بەخۆم بڵێم کە بەدەر لەوەی وەکو کوردێکی نەتەوەپەروەر و نیشتمانپەروەرم، بەڵام لە هەمان کاتدا گلۆبالیست و کۆزمۆپۆلیتم، بەو حسێبەی کە فەرهەنگ و ڕۆشنبیری هەموو دنیا کاری تێکردووم. هەندەی یەک دنیا گۆرانی تورکیم پێ خۆشە، بەعزێ جار دەگریەم، گۆرانی فارسی بۆی دەگریەم. هەندێکی عەرەبی، ئەوانەی ئێستا نا، تا بڵێی پێم خۆشن. گۆرانی ئیسپانی و ئیتاڵی کۆن، هی ڕووسی بۆی دەگریەم. ئەوە سەر بڵندییە بۆ من.

ڕامان: بۆیە گوتم زیان پێ کەوتن، چونکە زۆربەی ئەو هونەرمەندانەی ئێمە کە دەڕۆن هونەرمەندی ناسراون و پێ گەییون، لەوێ دەکەونە پەراوێزی ژیانەوە، پەیداکردنی بژێو و کەوتنە ناو گێژاوی ژیانێکی نوێ و شارستانیەتێکی نوێ. دیارە بەو هۆیەوە کە تۆ زووتر لەوێ بووی بۆ تۆ باشتر بووە؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ ئێستا ئەوان هەقیانە.

ڕامان: زۆربان خەریکە لەبیر دەچنەوە. جا تۆ باسی سەرەتاکانی خۆتت کرد کە لەناو ئەو ژینگەیەتدا زۆرتر گۆرانییەک پەسند بووە کە بەکلاسیک ناوت برد، واتە حەیران و لاوک و ئەو شتانە.

هۆمەر دزەیی: تو خودا ڕاوەستە قسەکانی خۆت لەبیرمەکە، دوو جۆر گۆرانی کوردی هەیە، لە ڕۆژئاواش دوو جۆر هەیە، جا بۆیە من شانازی بەوەوە دەکەم کە ڕۆشنبیری کولتوورێکی ڕۆژئاواییم هەیە، چونکە یەکسەر دەتوانم لەگەڵ ئەوەی وڵاتی خۆم بەراوردی بکەم. لە ئەوروپا دوو جۆر گۆرانی هەیە. یەکیان (سیریەز میوزیک) یانی موزیکی جددی و سەنگین، ئەوەی دیکەش موزیکی سووک. وەک ئەوانەی ئێستا مایکل جاکسۆن و مادۆنا و ئەوانە دەیانڵێن کە وەکو بڵقی سەرئاون، ساڵێک دوو ساڵ لەسەر زاران دەبن و لە پاشان لەبیر دەکرێن و کەس باسیشیان ناکات، بەڵام (سیریەز میوزیک) ئەو ئاوازە کلاسیکیانەیە کە هەتا هەتایە کەس لەبیریان ناکات، کوردیش وایە. کوردیی ئەوەی باسمان کرد، ئەم ئاوازە کلاسیکانەی کوردی زۆر

زۆر سەنگین بوون و لەلای هەموو چینێکی (هەم ئاغاو بەگزادە و هەم سەوادی میللەت) پێیان خۆش بوو، چونکە بەند و هەوایەکی ڕێزدار بوو، بەڵام گۆبندەیەک، یان گۆرانیبێژێکی بەستە ئەوەی کە لە شارەکان ئارەقی لەسەر دەخۆنەوە و چەقەنەی بۆ لێ دەدەن، ئەوە لە کۆمەڵگای کوردەواری شتێکی ناپەسند بوو، هەر عەیبیش بوو.

ڕامان: پرسیارەکەی من لەوەدایە کە لەو ژینگەیە بەو شێوەیە لەسەر هونەری سەنگین گوێچکەت ڕاهاتووە، دواتر چۆن خۆت دۆزییەوە و توانیت ئەدای گۆرانی ڕۆژئاوایی بکەیت و بەو ستایلە بیلێیی، یان خەڵکانی تر تۆیان دۆزییەوە و بەو شێوەیە پێشکەشیان کردیت؟

هۆمەر دزەیی: نەخێر خۆم خۆم دۆزییەوە. من پێشتر وتم هەستم کرد کە دەنگی من زیاتر لەگەڵ ئاوازی ڕۆژئاوایی دەگونجێ. ژێیەکانی دەنگی من زیاتر لەگەڵ گۆرانی ڕۆژئاوایی دەحەسێنەوە. ناتوانم بەو شێوەیە دەنگی خۆم بۆ گۆرانی کوردی هەڵبڕم. ئەمە یەک، دووەم، هەندێک شت هەیە زگماکە، لەناو خوێنتدایە. ئەوکات منداڵ بووم نە ئینگلیزیم دەزانی، نە فەرەنسیم دەزانی، هێشتا عەرەبیش فێرنەببووم، ڕادیۆم دەکردەوە دەمدیت گۆرانییەکی ئەوروپاییە زەینی خۆم دەدایێ و ڕام دەگرت، لە گوندێکی وەکو دووگردکانی ئێمە کێ دەیزانی گۆرانی ئینگلیزی چییە؟ گۆرانی فەرەنسی چییە؟ بە خۆشم نەمدەزانی، بەڵام پێم خۆش بوو. نەشمدەزانی ئەسڵەن زمانەکە چییە، جا خۆم خۆم دۆزییەوە. لە کەرکووک لە نێوان ساڵانی ١٩٥٠-١٩٥٤ کە ناوەندیم دەخوێند، خۆشبەختانە دیسان کەوتمە ناو کەش و ژینگەیەکی مەیلەو ڕۆژئاوایی، بۆچی؟ کۆمپانیای نەوت I.P.C (ئای پی سی) پڕ بوو لە کارمەندی ئینگلیز. لە خوێندنگاکەی خۆشمان ئەوکەسانەی لەگەڵمان بوون زۆربان ئاشووری بوون، باوکیان لەکۆمپانیای I.P.C کاریان دەکرد. ئیتر لەبەر ئەوەی ئینگلیز و خەڵکی دیکەی زۆر لێ بوون، هەندێک دوکان هەبوون گۆرانی ڕۆژئاواییان دەفرۆشت. من دەچووم قەوانەکانم لێدەدا. قەوانی ڕۆژئاوایی، ئینگلیزی بوو، ئیسپانی بوو، ئیتاڵی بوو دەمکڕین و لە ماڵەوە گوێم لێ دەگرتن. لەگەڵ کاکە سەعدی برام کە وەک خۆم زۆر حەز لە گۆرانی ڕۆژئاوایی دەکات، پێکەوە گوێمان ڕادەگرت. لەو ڕۆژەوە ئیتر حەیرانی موزیک و گۆرانی ڕۆژئاوایی بووم.

ئەوە وای لێ کردم بە جۆرێک ببم بە دژە باو. بۆچی بوومە دژە باو؟ ڕاستە من لاوکم زۆر پێ خۆش بوو، بەڵام کە دیتم گۆرانی کوردی هەر لە ڕادیۆی بەغدا لەنێو ئەو گۆرانی فۆلکلۆر و کلاسیکانە گیری خواردووە، کە گوێم دەدایە ڕادیۆی دنیا دەمدیت شتی تازە بابەتیان هەیە، دەمگوت کوردی هەژار بۆ وابێ؟

ڕامان: لە ناو هونەری کوردیدا دیاردەی نوێ بوونەوەی گۆرانی زۆرتر لە سەرەتای شێستەکان و کۆتایی پەنجایەکان دەست پێدەکا، زۆرجار باسی قادر دیلان و شەماڵ سائیب و باکووری فوئاد ئەحمەد دەکرێ کە لەفۆلکلۆر هاتوونەتە دەرێ، ئەوانە چۆن گۆرانییان داناوە و شیعری نوێیان دۆزیوەتەوە و ئاوازیان بۆ داناوە، نوێخوازی لەگۆرانی کوردیدا لەوێوە ڕا دەستی پێکردووە، زۆر کەڕەتی دیکەش سەری هەڵداوە و بزر بووە، تۆ ئەوە چۆن دەبینی؟ نوێ بوونەوە لە گۆرانی کوردی هیچ بنەمایەکی هەبووە؟ بنەمایەکە بەڕای تۆ لەکوێوە سەرچاوەی گرتووە؟ یان بە قەزاو قەدەر و بە ڕێکەوت و لە خۆڕا هاتووە، کابرایەک شتێکی گوتووە و بەڕێکەوت نوێ دەرچووە؟

هۆمەر دزەیی: من چۆن باسی خۆمم کرد و چۆن گوتم بوومە دژە باو بە هەمان شێوە کاک (شەماڵ سائیب) و کاک (فوئاد ئەحمەد) و خەڵکانی دیکەی وەک ئەوانیش بوونە دژەباو، ئەوانیش گەنج بوون، ئەوانیش بێزار و وەڕەز بوون، ئەوانیش جحێل بوون دەیانویست شتی تازە بابەت بێنن، بەڵام یەک جیاوازی لە بەینی من و کاک شەماڵ و کاک فوئاد هەزار ڕەحمەتیان لێ بێ هەبوو، من ئاراستەیەکی ڕۆژئاواییم وەرگرت، شەماڵ سائیب زیاتر بەعەرەبی کاریگەر بوو. بە فەرید ئەترەش و ئەوانە، هەرچەندە خۆشم گۆرانییەکی فەرید ئەترەشم لە پەنجاکان تۆمار کرد، بەڵام دواتر لێی پەشیمان بوومەوە، شەماڵ و ئەوان زیاتر ئاراستەکەیان ڕۆژهەڵاتی بوو، ئی من بەرەو ڕۆژئاوا بوو.

ڕامان: واتە نوێ بوونەوەکان بنەمایان هەبوو؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ بنەمای هەبوو، زۆر زۆر ئاسایی بوو، زۆر کەسیش پێی خۆش بوو، چونکە دژەباو بوو، چونکە لە لاسایی کردنەوە هاتبووە دەرێ. گەنجەکان پێیان خۆش بوو، بەڵام پیرەکان نا. هی وا هەبوو دەیگوت ئەوە چییە؟ (ڕەسوڵ گەردی) دەیگوت وەڵڵا کاک عومەرم زۆر خۆش دەوێ، بەڵام حەیف کوردی بە ئینگلیزی دەڵێ.

ڕامان: تۆ زیاتر گوێگری گۆرانی، یانی موزیکی

ئەبستراکت، کامیان زیاتر دەتجوولێنێ؟

هۆمەر دزەیی: هەردووکیان، چیم پێ خۆش بێ، چ (ئینستۆمنتاڵ)، واتە ئامێری بێ و چ (ڤۆکاڵ) بێ، واتە دەنگی بێ، کە شتەکە خۆش بوو بەلای منەوە گرینگ نییە، چونکە دەنگی بەشەر و دەنگی ئامێر هەردووکیان هەروەکو یەکن. خۆشە، دەنگە. جا ئەو دەنگە خۆشە چ لە ئامێرەوە بێ و چ لە قوڕگی ئینسانێکەوە بێ بۆ من جیاوازی نییە.

ڕامان: تۆ کە گوێ لە گۆرانی دەگری (هەر گۆرانییەک) مۆسیقا و جۆری چڕین و ئەدا و دەنگ سەرنجت ڕادەکێشن، یان وشەکان؟

هۆمەر دزەیی: من وەک پێشتریش گوتم بەبیروبۆچوونی خۆم چوار (ئیلێمێنت)م داناوە بۆ سەرکەوتنی ئاوازێک، یەکەم دەبێ دەنگەکە خۆش بێ. دووەم دەبێ شیعرەکەی خۆش بێ، سێیەم دەبێ ئاوازەکە خۆش بێ، چوارەم (پرێزنتەیشن) یانی چۆنیەتی دەربڕین (ئەدا). زۆر گۆرانیبێژ هەن دەنگیان هەتا بڵێی خۆشە، بەڵام نازانن ئەو دەنگە خۆشەی خۆیان بقۆزنەوە، نازانن چۆن قوڕگی خۆیان لە شوێنێکی تایبەتی ئاوادا هەڵسووڕێنن و جۆرە هونەروەرییەکی تێدا بکەن. ئەوە بە ئەزموون فێری دەبن، بەڵام زۆریان بەداخەوە نازانن، بۆیە ئەو چوار ئیلێمێنتە ئەگەر لە ئاوازێکدا بەدی کران، دەنگ خۆشی، وشەی خۆش، ئاوازی خۆش، ئەدای چاک، ئەگەر ئەو چوار ڕەگەزەی تێدا بوو، پێم وایە ئاوازەکە دەبێ سەرکەوتوو بێت.

ڕامان: ئێمە لە بواری شیعری لیریک، یان بڵێین ئەو شیعرانەی تایبەتن بە گۆرانی، خەڵکی تایبەتمەند بەو بوارانەمان کەمە، واتە بواری دانانی شیعر بۆ گۆرانی، شێوازێکیش پەیدا بووە ئاوازەکە دادەنرێ، دواتر وشەکان بۆ ئاوازەکە دەنووسن. هەرچەندە تائێستا چەند حاڵەتێکی دەگمەنی ئاوا ڕووی داوە و زۆرتر شیعر دەچێتە بەر دەستی ئاوازدانەر و ئاوازی لەسەر دادەنێ، بەڵام تۆ وەکو خۆت لەماوەی گۆرانی گوتنی خۆتدا ئەو ئاستەنگانەی بۆ دانانی شیعر تووشت بووە، یان شێوەی هەڵبژاردنی شیعر گرفتێک بووە بۆتان؟ ئاخۆ لەو بارەیەوە قسەیەکت هەیە بیکەی؟

هۆمەر دزەیی: ئەو گۆرانییە تازانەی کە بەم دواییە گوتوومن و پێشتر باسم کردن، کەمی شیعر و وشەکانی ئی خۆم بوون، بەڵام ئێستاکە بە تەمای چەند سیدییەکەم زۆربەی شیعرەکان، زۆربەی وشەکانی ئی خۆمن. بەڕاستی ئاستەنگی تێدا نابینم، زۆر بە ئاسانی بۆم دێن.

ڕامان: بەخۆت ئەو بەهرەیەت تێدا هەیە؟

هۆمەر دزەیی: بەڵێ ئەو بەهرەیەم تێدا هەیە و ئەو گرفتەم نییە.

ڕامان: ئەوە نیعمەتێکە بۆ خۆی. ئەوەندەی من ئاگام لێیە زۆربەی هونەرمەندەکان لەم ڕووەوە گرفتیان هەیە. قادر زیرەک-ی ڕەحمەتی دەهاتە لام و دەیگوت شیعری باشم دەوێ، بەڵام بە دەستم ناکەوێ، من شیعری ئەختەرم دایە و پێشنیاری شیعری نالی-م بۆ کرد. تا ئێستا تەواوی ئەو گۆرانیانەی تۆمارت کردوون ژمارەیان چەندە و ئەگەر یادەوەرییەکت لە بارەی تۆمارکردنیانەوە هەیە، حەز دەکەم بەدەم ئەم ژمارەیەوە قسەیان لەسەر بکەی. ئایا لە تۆمارکردنی ئەو گۆرانیانەت ڕازیت، ئەگەر ڕازی نیت، ڕەنگبێ هەر ڕازی نەبی، چونکە تەکنیکی ئەو زەمانە باش نەبووە، بۆچی هەوڵت نەداوە ئەوانە بەشێوەیەکی نوێ دووبارە بکەیتەوە؟

هۆمەر دزەیی: جارێ من یەکەم گۆرانیم بۆ ڕادیۆ، جگە لەوەی کە بۆ نەورۆز و شتی وا گۆرانیم گوتووە لە چلەکان، لەسالی ١٩٥٤ بوو بە تەواوی و زۆر بە وردی لەبیرمە ٢٤ی دیسەمبەری ئەم مانگە، یانی ١٩٥٤/١٢/٢٤ ڕادیۆی بەغدا هەشت گۆرانی بۆ تۆمار کردم، هەر ئەو ئێوارەیە دووان سیانێکیان لێ دا، ئیتر بەدوای ئەوە ماوەی یەک دوو هەفتەی پێ نەچوو هەر هەشتیان لێ دا. هەندێکی فۆلکلۆر بوون، هەندێکی شیعری شاعیرانی کلاسیکی بوون، یەکێکیان شیعری خۆم بوو، منداڵیش بووم، ١٦-١٧ ساڵ بووم، ئاوازەکەش ئی فەرید ئەترەش بوو، ئێستەش شیعرەکەم ماوە، بەڵام ئەو گۆرانیانە بەداخەوە نەماون. شەماڵ سائیب کە لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا لە ڕادیۆی بەغدا دەست بەکاربوو جارێکیان پێکەوە دانیشتین، سی چل ساڵ دوای ئەوە گوتی من خۆم، بەدەستی خۆم هەموو گۆرانییەکانتم کۆژاندەوە، کە ئەوەش لەسەر داخوازی خۆت بوو. ڕاستییەکەی کە چووم بۆ ئەوروپا ئەودەم بیرم لێ کردەوە و نامەم بۆ نووسین و گوتم ئەو گۆرانیانەی من لێ مەدەن، کاک شەماڵ گوتی کە تۆ ئەوەت بۆ نووسیم من بەدەستی خۆم ڕەشم کردنەوە، (جا ئەو وەختە شریتی گەورە هەبوو) هەموومان ڕەش کردەوە. گوتم جا ڕەشتان نەکردبایەوە، با هەر بمابایە و لێتان نەدابایە، ئەوە یەکەم مێژووی تۆمارکردنی گۆرانییەکانی منە لە ساڵی ١٩٥٤.